

Keski-Suomen hyvinvointiohjelma 2021-2024 (Luonnos kommenttikierrokselle 26.4.2021)

Sisällys

JOHDANTO	3
1. KUINKA KESKISUOMALAISET VOIVAT	4
2. HYVINVOINTITYÖN PAINOPISTEET 2021-2024	5
2.1 Hyvinvointi investointina ja elinvoimana	9
2.2 Hyvinvointia lähiympäristöstä ja yhteisöllisyydestä	12
2.3 Vastuullinen, aktiivinen ja osallistuva asukas	16
2.4 Työ- ja työllistymiskyvyn edistäminen	24
2.5 Väestörakenteen muutoksen ennakointi ja siihen reagointi	28
3. SEURANTAINDIKAATTORIT	31
4. HYVINVOINTIOHJELMAAN LIITTYVÄT KANSALLISET JA MAAKUNNALLISET STRATEGIAT, HANKKEET JA OHJELMAT	36

JOHDANTO

Keski-Suomen sote-uudistuksen hankkeiden tavoitteena on rakentaa hyvää arkea kaikille. Tämä sopii johtoajatuksiksi koko Keski-Suomen maakunnan hyvinvointityölle. Hyvinvointimme rakentuu arjessa. Periteisesti hyvinvoinnin osatekijöitä ovat fyysisen ja psyykkisen hyvinvoinnin ohella materiaallinen hyvinvointi sekä koettu hyvinvointi. Yksilön hyvinvointi vaikuttaa myös yhteisön ja laajemmalti myös koko yhteiskunnan hyvinvointiin.

Keski-Suomessa halutaan, että hyvinvoinnin edistäminen näkyy sekä strategisena tahtotilana että konkreettisena toimintana. Haluamme myös, että maakunnan hyvinvointityö on tavoitteellista ja vaikuttavaa. Maakunnassa on hyvinvointiosaamista sekä vahvaa ja perinteikästä yhteistyötä. Hyvä esimerkki laaja-alaisesta hyvinvointiyhteistyöstä on KEHO -Keski-Suomen hyvinvoinnin osaamiskeskittymä, joka kokoaa keskisuomalaiset hyvinvoinnin ja terveyden asiantuntijat yhteen. Haluamme edistää hyvinvointia kokonaisvaltaisesti, monialaisesti ja ihmislähtöisesti. Maakunnassa halutaan tarjota hyvät puitteet ja rakenteet, jotka tukevat asukkaan omaehtoisen hyvinvoinnin edistämistä arkiympäristössä.

Hyvinvoinnin ylläpitäminen edellyttää riittävää taloudellista toimeentuloa. Me tarvitsemme uudenlaisia innovaatioita, hyvinvointipalveluita sekä elinvoimaa. Meidän on myös tuettava maakunnan elinkeinoja ja liiketoimintaa sekä luotava niille kasvu- ja toimintaedellytykset. Haluamme reagoida hyvinvointihaasteisiin etupainotteisesti varhaisella tunnistamisella ja puuttumisella sekä tarjoamalla matalan kynnyksen peruspalveluita. Reagoimme maakunnan sisällä tapahtuviin haasteisiin seuraamalla vuosittain väestön hyvinvoinnin kehittymistä. Kannustamme asukkaita aktiiviseen osallistumiseen, hyödyntämään luontoa, liikkumaan ja nauttimaan kulttuuripalveluista. Panostamme työikäisten työ- ja työllistymiskykyyn, jotta meillä riittää osaavia tekijöitä jatkossakin. Haluamme tehdä keskisuomalaista hyvinvointiosaamista näkyväksi luomalla tunnetun hyvinvointiosaamisen ekosysteemin sekä kehittämällä hyvinvointiosaamiseen pohjaavia innovaatioita ja liiketoimintaa.

Keski-Suomen hyvinvointiohjelma 2021-2024 nostaa esiin maakunnan hyvinvointityön linjaukset ja painotukset, jotka ovat nousseet esiin hyvinvointikertomuksen (2017-2020) pohjalta. Työryhmä on joutunut tekemään rajauksia valinnoissaan, jotta ohjelma pysyy hallittavana kokonaisuutena. Hyvinvointiohjelma on suunnattu maakunnan asukkaille, kunnille, organisaatioille, järjestöille sekä maakunnassa vieraileville. Tavoitteet ja painopisteet konkretisoituvat kuntien hyvinvointisuunnitelmien kautta, joissa otetaan mukaan myös tämän ohjelman ulkopuolelle jääneitä teemoja. Tarkoituksena on, että organisaatiot valitsevat hyvinvointikertomuksen teemoista ja tavoitteista heille sopivia elementtejä.

Hyvinvointiohjelman toimenpiteitä ja tavoitteita arvioidaan vuosittain. Laaja arviointi tehdään 2024 Keski-Suomen hyvinvointikertomuksen muodossa. Ohjelmasta laaditaan myöhemmin sähköinen esittelyversio. Ohjelman laadinnasta on vastannut maakunnallinen hyvinvointiryhmä, ja sitä ovat kommentoineet Keski-Suomen kunnat, järjestöt ja asukkaat huhti-toukokuun vaihteessa 2021. Ohjelman hyväksyvät Keski-Suomen sairaanhoitopiirin ja maakuntaliiton valtuustot.

1. KUINKA KESKISUOMALAISET VOIVAT

Keski-Suomen hyvinvointiohjelma 2017-2020 kuvaa väestön hyvinvoinnin tilanteen, nostaa esiin tehtyjä toimenpiteitä ja hankkeita sekä näyttää tarpeet uuden ohjelman tavoitteille. Indikaattoritiedon analysoinnin pohjalta on hyvinvointiohjelmaan nostettu painotuksia, joihin haluamme vaikuttaa. Olemme joutuneet hyvinvointiryhmässä tekemään valintoja ja linjanvetoja, varmasti tärkeitä teemoja on jäänyt ohjelman ulkopuolelle. Kunnat ja organisaatiot voivat nostaa näitä esiin omista strategioissa ja hyvinvointikertomukissa. Hyvinvointiohjelma ilmaisee maakunnan hyvinvointityön strategisen tahtotilan ja kuvaa isot linjaukset.

Pääsääntöisesti keskisuomalaiset voivat hyvin ja kokevat sekä elämänlaatusa että terveytensä hyväksi. Kuitenkin on havaittavissa eroja maakunnan sisällä kuin myös ikä- ja väestöryhmien välillä. Hyvinvointikertomuksesta löytyy tarkempi väestön hyvinvoinnin tilan analyysi, tässä hyvinvointiryhmän keskeiset nostot yleisesti maakunnan hyvinvointityön vahvuuksista ja haasteista (taulukko 1).

Taulukko 1 Keski-Suomen hyvinvoinnin vahvuuksia ja haasteita

Vahvuudet	Haasteet
Maakunnassa vahvaa TKI-toimintaa	Väestön ikääntyminen ja syntyvyyden lasku
Maakunnassa on julkilausuttu tahtotila olla hyvinvoinnin edelläkävijä	Polarisaatio, syrjäytyminen
Hyvinvointityötä tehdään laajalla toimijapohjalla (esim. KEHO-verkosto)	Työvoiman saatavuus ja kohdentuminen
Jyväskylä on vetovoimainen keskuskaupunki	Jyväskylän vahvuus, moni asia painottuu sinne (esim. järjestötoiminta)
Luonto, vesistöt ja kansallispuistot	Kuntien taloustilanne
Sijainti hyvien yhteyksien päässä	Nuorisotyöttömyys
Koulutettu väestö ja koulutettua työvoimaa	Pitkäaikaistyöttömyys, rakennetyöttömyys
Opiskelumahdollisuudet: yliopisto, ammattikorkeakoulu ja ammattioppilaitokset	Asukkaiden matala tulotaso
Maakunnassa vahvaa kehittämistoimintaa	Paljon sote-palveluntuottajia
Sairaala Nova	Hyte- rakenteissa vielä kehitettävää
Uusia innovaatioita ja palveluita syntyy	Digipalveluissa ja tietojohdamisessa kehittämistä
Paljon hanketoimintaa	Mielenterveys- ja päihdepalveluiden puute sekä perus- että erityistasolla, etenkin nuorten kohdalla
Maakunnassa on yhteiskehittämisen henki	Työikäisten mielenterveyspalveluiden saatavuus
Asukkaat ovat pääosin tyytyväisiä asuinalueisiinsa	Työikäisten työssä jaksaminen ja työurien pidentämisen paine
	Hyvinvointityön resurssointiin panostaminen haasteellista osassa alueita (esim. vakanssit)

2. HYVINVOINTITYÖN PAINOPISTEET 2021-2024

Keski-Suomen hyvinvointiohjelmassa on pyritty ottamaan huomioon huhtikuussa 2021 julkistetun hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämisen 2030 toimeenpanosuunnitelman¹ isoja linjoja (kuva 1). Kansalliset painotukset kohdentuvat osallisuuteen, arkiympäristön toimivuuteen ja terveellisyteen, laadukkaisiin palveluihin sekä hyvinvoinnin huomioimiseen päätöksenteossa.

Kuva 1 Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen 2030 painopisteet (STM)

Keski-Suomen hyvinvointiohjelmassa on viisi kärkeä (kuva 2), jotka ovat rakentuneet maakunnan erityispiirteistä, osaamisesta sekä halusta parantaa maakunnan vetovoimaisuutta ja asukkaiden hyvinvointia.

Hyvinvointi tarvitsee riittävää taloudellista toimeentuloa. Haluamme edistää hyvinvointia elinvoimaa kehittämällä ja tuomalla esiin hyvinvointitalouden mahdollisuuksia. Keski-Suomi tunnetaan vahvana hyvinvoinnin, liikunnan ja terveyden edistämisen osaamisen maakuntana ja tätä vahvuutta haluamme nostaa esiin.

Luonnolla ja luontoliikunnalla on merkittäviä hyvinvointivaikutuksia. Keski-Suomessa luonto on lähellä asukkaita ja monimuotoinen ja virikkeellinen lähiympäristö tarjoaa mahdollisuuksia sosioekonomisesta asemasta riippumatta tasavertaiseen hyvinvointiin. Nostamme esiin yksinäisyyden ongelman ja haastamme kunnat, organisaatiot ja järjestöt etsimään keinoja ja ratkaisuja sekä mahdollistamaan kohtaamisia ja yhteisöllisyyttä.

¹ STM: [Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen 2030. Toimeenpanosuunnitelma](#)

Asukkailla on aktiivinen rooli itsensä, läheistensä sekä luonnon hyvinvoinnin edistäjänä. Tarjoamme ympäristön ja puitteet, jossa hyvinvoinnin edistäminen mahdollistuu. Kaikilla tulisi olla mahdollisuus osallisuuteen ja kokea olevansa yhdenvertaisia ja osallisia. Haluamme edistää osallisuutta edistäviä toimintamalleja ja kumppanuuksia. Nostamme liikunnan ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksia esiin tarjoamalla erilaisilla toimenpidesuosituksilla.

Ohjelma korostaa työikäisten työ- ja työllistymiskykyä. Työssä jaksaminen ja mielenterveyden ongelmat ajavat useita ennen aikaiselle eläkkeelle sekä sairauslomille. Meidän pitää myös varautua väestörakenteen ja syntyvyyden laskun aiheuttamiin muutoksiin palveluissa sekä työvoiman saannin haasteena. Paine työurien pidentämiselle kasvaa tulevina vuosina.

Kuva 2 Hyvinvointiohjelman painopisteet

Taulukossa 2 on koottuna yhteen yleisellä tasolla kaikkien viiden painopisteen tavoitteet. Tarkemmat tavoitteet ja seurantamittarit löytyy jokaisen viiden osa-alueen alta. Jokaisen kärjen tavoitteet, toimenpiteet ja mittarit esitellään seuraavissa luvuissa tarkemmin. Toimenpiteitä ja mittareita on jaoteltu strategiselle tasolle ja palveluiden tasolle. Strategisen tason tarkoitus on mahdollistaa toiminta, palvelutason taas toteuttaa. Jokaiselle tavoitteelle on kuvattu vaikuttavuusmittari sekä toimenpiteille omat osa-mittarit joilla toteutumista seurataan.

Taulukko 2 Kooste Keski-Suomen hyvinvointiohjelman tavoitteista

	Hyvinvointi investointina ja elinvoimana	Hyvinvointia lähiympäristöstä ja yhteisöllisyydestä	Vastuullinen, aktiivinen ja osallistuva asukas	Työ- ja työllistymiskyky osana hyvinvointia	Väestörakenteen muutoksen ennakointi ja siihen reagointi
Mitä	Haluamme rakentaa Keski-Suomeen Suomen kilpailukykyisimmän ja sosiaalisesti osallistavimman talouden hyvinvointitalouden periaatteiden mukaisesti.	Haluamme korostaa keskisuomalaisen luonnon mahdollisuuksia ja merkitystä hyvinvoinnille. Haluamme vahvistaa yhteisöllisyyttä.	Tarjoamme mahdollisuudet ja työvälineet asukkaille huolehtia omasta ja läheisten hyvinvoinnista.	Haluamme tukea työikäisen väestön työ- ja työllistymiskykyä.	Haluamme reagoida etupainotteisesti maakunnassa tapahtuvaan väestörakenteen muutokseen.
Miksi	Tarvitsemme uudenlaisia innovaatioita, hyvinvointipalveluita sekä elinvoimaa. Keski-Suomessa on osaamista, mitä voidaan hyödyntää myös muualla.	Luonto ja luontoliikkuminen vaikuttavat positiivisesti hyvinvointiin. Haluamme, että ihmiset löytävät luonnon monimuotoisuuden. Yksinäisyys ja syrjäytyminen ovat kansanterveysongelmia. Tarvitsemme paikkoja ja keinoja kohtaamiselle ja yhteisöllisyyden rakentumiselle. Yksinäisyyden ehkäisy vaatii puuttumista ja monitoimijuutta	Osallisuus on vahvasti yhteydessä hyvinvointiin ja sen tavoitteena on vähentää eriarvoisuutta, köyhyyttä ja syrjäytymistä. Kulttuurilla ja liikunnalla keskeinen merkitys hyvinvoinnille	Yli 23 % työikäisistä arvioi, etteivät jaksaa työskennellä vanhuuseläkeikään saakka. Sairauspoissaolot sekä työkyvyttömyyseläkkeet ovat lisääntyneet. Meillä on tarve pidentää työuria sekä turvata työvoimaan saanti tulevaisuudessa.	Ikääntyneiden osuus kasvaa merkittävästi vuoteen 2040 mennessä ja samaan aikaan syntyvyys laskee. Palvelurakenteen täytyy mukautua tähän muutokseen
Tavoitteet	1. Pitkäjänteinen hyvinvoinnin rakentaminen on osa kuntien strategista päätöksentekoa	1. Keskisuomalaiset hyödyntävät luontoa hyvinvointinsa tukemisessa 2. Yhteisöllisyyden vahvistuminen	1. Osallisuus ja järjestöyhteistyö vahvistuu 2. Mahdollisuus siihen, että asukas voi	1. Työikäisten hyvinvoinnin tukemisen toimintaedellytysten parantaminen 2. liikkumisen ja fyysisen kunnan edistäminen,	1. Ennakointi päätöksenteon ja johtamisen pohjana 2. Riskien varhainen tunnistaminen ja puuttuminen

	<ul style="list-style-type: none"> 2. Keski-Suomi tunnetaan vahvana hyvinvoinnin, liikunnan ja terveyden edistämisen osaamisen maakuntana 3. Terveys- ja hyvinvointiteknologian innovointi, liiketoiminta ja vienti kehittyä 4. Terveyden edistämisen ja hyvinvointimatkailun rooli kasvaa merkittävästi 	<ul style="list-style-type: none"> 3. Yksinäisyyden väheneminen 	<ul style="list-style-type: none"> hyödyntää kulttuuria tukemaan hyvinvointiaan 3. Mahdollisuus siihen, että asukas voi hyödyntää liikuntaa tukemaan hyvinvointiaan 	<ul style="list-style-type: none"> 3. ravitsemuksen parantaminen 4. mielenhyvinvoinnin vahvistaminen 	<ul style="list-style-type: none"> 3. Esteettömyyden ja saavutettavuuden parantaminen palveluissa
Vaikuttavuusmittarit	<ul style="list-style-type: none"> 1. Hyvinvoinnin edistämisen/ elinkeinonäkökulma näkyy organisaatioiden strategioissa ja kuntien hyvinvointikertomuksissa 2. KEHO-verkoston rooli merkittävänä kansallisena hyvinvoinnin kumppanina vahvistuu 3. Keski-Suomen T&K menot säilyvät entisellä tasolla tai vahvistuvat 4. Terveys- ja hyvinvointimatkailun määrä kasvaa. 	<ul style="list-style-type: none"> 1. Luontosuhde vahvistuu väestön parissa 2. Luonnon hyöty- ja virkistyskäyttö lisääntyy 3. Yhteisöllisyys vahvistuu ja yksinäisyys vähenee 	<ul style="list-style-type: none"> 1. Asukkailla on mahdollisuus osallistua kunnan päätöksentekoon ja asioiden valmisteluun, asuinpaikasta riippumatta 2. Jokaisella on mahdollisuus kehittää itseään kulttuuriharrastuksen tai -kasvatuksen tai -kokemuksen kautta läpi koko elämän 3. Ihmiset lisäävät arkiaktiivisuuttaan ja terveyden kannalta riittämättömästi liikkuvien osuus laskee 10% 	<ul style="list-style-type: none"> 1. Työikäisten pitkittyneiden sairauspoissaolojen määrä ei käänny kasvuun eikä työttömyyseläkkeiden määrä kasva. 2. Työmatkaliikunta lisääntyy 10 % 3. Kasviksia, hedelmiä ja marjoja syömättömien osuus vähenee 10 % 4. Mielenterveydellisistä syistä työkyvyttöminä olevien osuus pienenee 10 % 	<ul style="list-style-type: none"> 1. Ennakkovaikutusten arviointimenetelmä käytössä kunnossa. 2. Kunnissa tunnistetaan riskit ja painopistettä siirretty ennaltaehkäisyyn. 3. Esteettömyys on huomioitu palveluissa.

Taulukko 3 Yhteenvedo hyvinvointiohjelman tavoitteista

2.1 Hyvinvointi investointina ja elinvoimana

TAUSTAA: INVESTOIMINEN HYVINVOINTIIN LUO ELINVOIMAA

Eurooppa-neuvosto hyväksyi lokakuussa 2019 [hyvinvointitaloutta koskevat päätelmät](#) hyvinvointitalouden näkökulman sisällyttämiseksi horisontaalisesti kansallisiin ja EU:n politiikkoihin. Hyvinvointitalouden käsite oli yksi Suomen tuolloisen puheenjohtajakauden prioriteeteista. Keskeinen viesti on, että samalla kun ihmisten hyvinvointi on itseisarvo, se on myös ratkaisevan tärkeää talouskasvun, tuottavuuden, julkisen talouden pitkän aikavälin kestävyys ja yhteiskunnan vakauden kannalta. Tämä pätee myös alueellisella tasolla.

OECD:n mukaan politiikalla, joka tarjoaa ihmisille mahdollisuuksia lisätä hyvinvointiaan ja auttaa heitä hyödyntämään nämä mahdollisuudet, ei ainoastaan edistetä kansalaisten hyvinvointia itsessään arvokkaana tavoitteena, vaan myös investoidaan ihmisten potentiaaliin liikkeellepanevana voimana. Näin edistetään kestävää pitkän aikavälin talouskasvua, yhteiskunnan selviytymiskykyä ja vakautta. Kiinnittämällä päätöksenteossa huomiota hyvinvoinnin ja hyvinvointityön kestävyteen, voidaan siis maksimoida pitkän aikavälin talouskasvun mahdollisuudet ja suojata taloutta häiriöiltä. Hyvinvointitaloudella pyritään siten luomaan ja pitämään yllä positiivista kierrettä, jossa molemmat osatekijät – kestävä talouskasvu ja hyvinvointi – toimivat yhdessä ihmisten ja yhteiskunnan hyödyksi. Terveys ja hyvinvointialat ovat myös maailman nopeimmin kasvavia toimialoja ja tarjoavat siten innovaatioiden viennin ja liiketoiminnan kasvun mahdollisuuksia suomalaisyrityksille, jotka saavat lisäarvoa ja uskottavuutta tuotteilleen Suomen kansainvälisesti arvostetusta hyvinvointipalveluiden korkeasta tasosta.

Tavoitteet esitelty tarkemmin taulukossa 4.

TAVOITTEET:

Päätaavoitteena on rakentaa Keski-Suomeen Suomen kilpailukykyisin ja sosiaalisesti osallistavin talous hyvinvointitalouden periaatteiden mukaisesti

Taulukko 4 Hyvinvointi investointina ja elinvoimana kokonaisuuden tavoitteet

Tavoite	Nykytila	Toimenpide	Mittarit
<p>Keski-Suomi tunnetaan vahvana hyvinvoinnin, liikunnan ja terveyden edistämisen osaamisen maakuntana</p> <p>Hyvinvoinnin rakentaminen on strateginen tahtotila</p>	<p>Ainutlaatuinen verkosto (KEHO) on muodostettu ja työskentely on aktiivista ja verkoston toiminta on kansallisesti tunnettua. Verkoston toimintaa hyödynnetään ja kehitetään jatkossakin aktiivisesti.</p> <p>Vuonna 2019 Keski-Suomen T&K -menot olivat 253 M€ (summa korkeampi verrattuna samankokoisiin maakuntiin)</p>	<p>Hyvinvointi näkyy vetovoimatekijänä kuntien ja organisaatioiden strategioissa</p> <p>Vahvistetaan Keski-Suomen vahvuutta ja tunnettavuutta hyvinvoinnin, liikunnan ja terveyden edistämisen osaamisen ja kehittämisen maakuntana. Hyödynnetään verkostoja entistä tehokkaammin (oppilaitokset, tiedeyhteisö, KEHO-verkoston toimijat, järjestöjen verkostot)</p> <p>Monialaisen tutkimus-, koulutus-, ja innovaatiotoiminnan (TKI) kehittäminen ja uusien ratkaisujen tuottaminen hyvinvointityöhön ja muuttuvien palvelujen kehittämiseen</p>	<ul style="list-style-type: none"> - näkyvyys % kuntien ja organisaatioiden strategioissa - Hyvinvointialan verkostot ja niiden laajuus (jäsenorganisaatioiden määrä) - KEHO-verkoston näkyvyys ja sitä kautta syntyneet uudet yhteydet ja innovaatiot - TKI-rahoitus, hankeraha - Hyvinvointiin liittyvät patentit/ uudet yritykset/kasvuyritykset
<p>Terveyden edistämisen ja hyvinvointimatkailun rooli kasvaa merkittävästi</p>	<p>Matkailijat toivat 2018 Keski-Suomeen maakunnan ulkopuolelta yli 331 milj. € matkailutuloa. Matkailun osuus Keski-Suomen BKT:sta on 2,3 %. Matkailun välitön työllistävä</p>	<p>Hyödynnetään ympäristöä ja luontoa aktiivisesti vetovoimatekijänä ja brändinä.</p> <p>Luonto vetovoiman kehityskohteina ja investointeina</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Näkyvyys strategioissa, mediassa - Toteutuneet kehityskohteet ja investoinnit

	<p>vaikutus on yli 1874 henkilövuotta. Korona-aika toi merkittävän laskun alalle.</p> <p>Luonto- ja hyvinvointimatkailussa kasvupotentiaalia</p>	<p>Hyödynnetään hyvinvoinnin brändiä vahvemmin esim. matkailussa.</p> <p>Matkailuyrityksiin syntyy hyvinvointituotteistuksia.</p> <p>Maakunnallista matkailustrategiaa 2021-2025 hyödynnetään toiminnan kehittämisessä</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Visit Jyväskylä matkailutilastot
<p>Hyvinvointialan elinkeinopolitiikka vahvistuu.</p> <p>Maakunnan elinkeino- ja liiketoiminta on elinvoimaista ja kilpailukykyistä</p> <p>Maakunnan asukkaat ovat aktiivisia elinvoiman rakentajia</p>	<p>Keski-Suomessa on noin 18 600 terveys- ja sosiaalipalveluyritystä, joista hyvinvointialalla yli 2 400</p> <p>Sote-palveluita tarjoavia yrityksiä 844 (määrä on pienempi kuin muissa samankokoisissa maakunnissa)</p> <p>Päätösten ennakkoarviointi käytössä kunnissa 44/100 TEAviisarin mukaan</p> <p>Maakunnassa on toteutettu yksi vaikuttavuusarviointi (SIB)</p>	<p>Terveys- ja hyvinvointiteknologian liiketoiminta ja vienti kehittyvät.</p> <p>Palveluiden rakentamisessa on uskallusta investointeihin</p> <p>Siirrytään budjettikurista kohti pitkäjänteisempää suunnittelua</p> <p>Yksityinen palveluntuotanto lisääntyy</p> <p>Kunnille ja yrityksille tarjolla tukea ja osaamista rahoitusten hakemiseen</p> <p>Vaikutusten ennakkoarviointi ja osallistava budjetointi ovat osa kuntapäätöksentekoa kaikissa Keski-Suomen kunnissa</p> <p>Asumisen muodot ja rakentaminen mahdollistavat monikäyttötiloja kuntalaisten, järjestöjen, julkisten toimijoiden ja yritysten yhteistoiminnan synnyttämiseksi.</p> <p>Maakunnassa pilotoitu 2-3 vaikuttavuusinvestoinnin (SIB) hanketta</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Hyvinvoinnin edistämisen/ elinkeinonäkökulman näkyminen organisaatioiden strategioissa ja kuntien hyvinvointikertomuksissa - Investointien määrät - Hyvinvointialan hanketoiminnan volyyymi - Hyvinvointialan volyyymi (organisaatiot ja sektorit)

2.2 Hyvinvointia lähiympäristöstä ja yhteisöllisyydestä

Keski-Suomessa luonto on asukkaita lähellä, sillä puolet meistä asuu alle 200 metrin päässä lähimetsästä. Metsien, puistojen, vesistöjen ja muiden virkistysalueiden läheisyydessä oleskelu ja liikkuminen edistää hyvinvointia moninaisesti ja siksi näiden tulisi olla kaikkien vaivattomasti saavutettavissa.

Monimuotoinen ja virikkeellinen lähiympäristö tarjoaa mahdollisuuksia sosioekonomisesta asemasta riippumatta tasavertaiseen hyvinvointiin. Lähiympäristö aktivoi ihmisiä viettämään aikaa ulkona esteettömästi, parantaa fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista hyvinvointia sekä madaltaa riskiä sairastua elintapapohjaisiin kansantauteihin. Esimerkiksi ylipaino ja liikkumattomuus tulevat yhteiskunnan kannalta kalliiksi, joten niiden ehkäisemisellä on elämänlaadun kohentamisen lisäksi merkittävä taloudellinen merkitys. Erityisesti väestön ikääntyessä on tarvetta panostaa asuin- ja lähiympäristöihin, jotta ne aktivoivat ihmisiä liikkumaan ja ylläpitämään terveyttään.

Fyysisen liikkumisen helpottaminen lähiympäristössä on merkittävää, sillä se edistää terveyttä ja hyvinvointia, mutta lisää myös mahdollisuuksia kestäviin liikkumismuotoihin. Kestävämmät liikkumismuodot vähentävät tarvetta autoilulle sekä autoiluun suunnitellulle infrastruktuurille. Tämä lisää turvallisuutta, kohentaa ilmanlaatua sekä vähentää melua lisäten mahdollisuuksia ja halua liikkua ulkona ja myös tätä kautta vaikuttaa positiivisesti terveyteen. Tarkemmat tavoitteet on esitelty taulukossa 5.

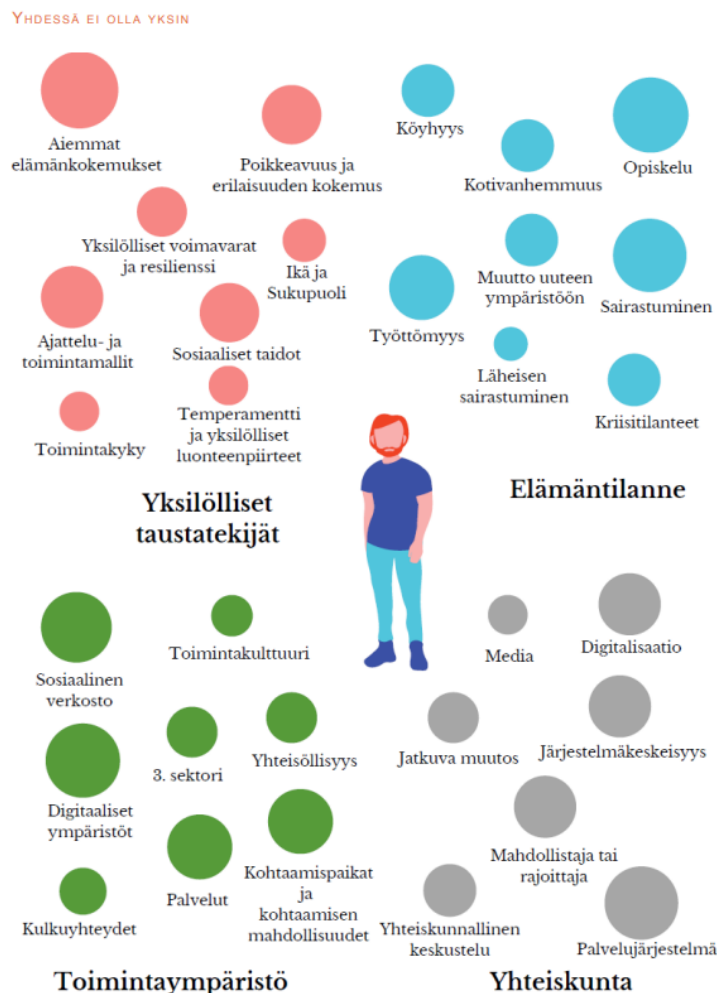

Kuva 3 Lähiluonnon vaikutus hyvinvointiin

Yksinäisyys on rinnastettavissa kansansairauksiin, sillä yksinäisyydellä on vahva kytkös sairastamiseen. Yksinäisyys ei kohdennu tiettyyn sukupuoleen tai ikäryhmään. Yksinäisyyttä voivat aiheuttaa tai ylläpitää yksilölliset taustatekijät, haastavat elämäntilanteet tai elämäntilanteiden muutokset sekä toimintaympäristön rajoitteet (kuva 4) ². Yksinäisyyden vähentämisessä tulisi kiinnittää huomio ennaltaehkäiseviin toimiin.

Yhdessä ei olla yksin -hanke (2017-2019) suosittaa loppuraportissaan yhdeksää toimenpidettä yksinäisyyden vähentämiseksi ja kuntia ja organisaatioita kannustetaan toteuttamaan suosituksen mukaisia toimenpiteitä. Yksinäisyyden ehkäisy on keskeinen osa hyvinvointityötä ja asia pitää ottaa puheeksi asiakastyössä. Yksinäisyyden ongelmia ei ratkaise yksi toimija vaan tarvitaan monitoimijaista yhteistyötä yli sektorirajojen. Tarvitsemme kohtaamispaikkoja (myös digitaalisia alustoja) sekä kohtaamistaitojen vahvistamista. ²

222

Kuva 4 Yksinäisyyden taustatekijät (Saksola 2019)

² [Saksola A 2019: Yksinäisyyden monet ulottuvuudet](#)

Taulukko 5 Hyvinvointia lähiluonnosta ja yhteisöllisyydestä tavoitteet

Tavoite	Nykytila	Toimenpide	Mittarit
<p>Väestön fyysisen terveyden ja hyvinvoinnin tila kohentuu liikkumaan kannustavan ympäristön avulla</p> <p>Luontosuhde vahvistuu väestön parissa 20 %</p> <p>Luonnon virkistyskäyttö lisääntyy</p> <p>Kestävät liikkumismuodot lisääntyvät asumiskeskittymissä 20 %</p> <p>Mahdollisuus lähiympäristön virkistysmahdollisuuksiin riippumatta sosioekonomisesta taustasta</p> <p>Kunnat panostavat virkistysmahdollisuuksiin ja lähiluontokohteisiin</p>	<p>Luontosuhdebarometri 2020</p> <p>Kansallispuistojen kävijämäärät 2020 Etelä-Konnevesi 49 100 Leivonmäki 37 600 Pyhä-Häkki 28 200 Salamajärvi 25 900</p> <p>Kävijämäärät olleet vuosia tasaisessa kasvussa mutta korona-aika toi noin 20 % kasvun mitä tasoa on hyvä ylläpitää</p> <p>Suomalainen ulkoilee keskimäärin 169 kertaa vuodessa, suosituin laji on kävely. Ulkoilu tapahtuu 63 % kunnan maa-alueilla. 56 % aikuisväestöstä marjastaa. Yleisin luontomatka suuntautuu mökille, hiihtämään tai vesille. (LVVI2-tutkimus)</p>	<p>Tiedotetaan ja viestitään aktiivisesti ja monikanavaisesti lähiympäristön mahdollisuuksista</p> <p>Mahdollistetaan eri toimijoiden välinen yhteistyö (asukkaat, kunta, järjestöt/seurat, seurakunta, yritykset) (ekosysteemiajattelu)</p> <p>Varmistetaan, että liikunta- ja retkikohteissa on saavutettavuus ja esteettömyys huomioitu. Luonto- ja liikuntakohteiden kunnossapito.</p> <p>Suunnittelussa ja maankäytössä otetaan huomioon luonnon virkistyskäyttömahdollisuudet</p> <p>Tehdään laajaa yhteistyötä eri hallinnonalojen välillä (liikunta-, tekninen-, sivistys-, sosiaalitoimi) lähiluonnon hyvinvointia tukevien ratkaisujen edistämiseksi (ohjelma- ja strategiataso)</p> <p>- Viisaan liikkumisen työkalun -Viksu liikkuminen käyttöön</p> <p>Kehitetään uudenlaisia mahdollisuuksia luontoretkeilykohteiden saavutettavuuteen, esim. Jyväskylän Luontopysäkki -malli</p>	<p>Näkyvyys kuntien www-sivuilla</p> <p>Kodin lähistön viheralueiden ja puistojen läheisyys</p> <p>Kuntien strategiat ja hyvinvointikertomukset: tavoitteet ja toteuma</p> <p>Lipas ja Kunta-virveli: luontokohteet, investoinnit, reitistöt</p> <p>Virkistys- ja liikunta-alueiden saavutettavuus</p> <p>Luonnon virkistyskäyttö (LLVI3)</p> <p>Asemakaava-alueella asuvien etäisyys viheralueista (LLVI3)</p> <p>Pyörä- ja kävelyteiden määrä (kunnan oma data)</p> <p>Melusta kärsivien määrä (ympäristökeskuksen data)</p>

<p>Maakunnan asukkailla on viihtyisä, turvallinen kohtamiseen soveltuva ympäristö</p>	<p>83 % on tyytyväisiä asuinalueeseensa</p> <p>7 % joutunut väkivallan tai uhkailun kohteeksi</p> <p>24 % haittaa huonot liikenneyhteydet</p>	<p>Huomioidaan esteettömyys ja viihtyvyys ympäristössä, rakentamisessa yms. Viheralueiden sijoittelu asuinalueille ja määrä.</p> <p>Koti- ja vapaa-ajan tapaturmia sekä väkivaltaa ehkäisevät toimenpiteet. Viranomaisyhteistyö, varhainen puuttuminen sekä koulutus.</p>	<p>FinSote: tyytyväisyys asuinalueeseen</p> <p>Sotkanet: tapaturmatilastot Poliisin liikenne – ja väkivaltatilastot</p>
<p>Yksinäisyyden vähentyminen</p>	<p>Noin 8 % keskisuomalaisista tuntee itsensä yksinäiseksi, miehet ilmoittavat naisia enemmän yksinäisyyden tunnetta. 27 % kertoo osallistuvansa aktiivisesti järjestötoimintaan.</p>	<p>Yksinäisyyden vähentämisen toimenpiteet kirjattu kuntien strategioihin/hyvinvointikertomukseen</p> <p>Yksinäisyys otetaan puheeksi palveluissa Tarjotaan ja luodaan matalan kynnyksen kohtaamispaikkoja asukkaille ja järjestöille (koulut, päiväkodit, kylätalot yms.)</p>	<p>Toteuma: hyvinvointikertomus Toteuma % kunnat Toteuma: toimenpiteet</p> <p>FinSote: osallisuus, harrastuneisuus, vapaa-aika Tyytyvyys asuinalueeseen</p>

2.3 Vastuullinen, aktiivinen ja osallistuva asukas

Osallisuus on vahvasti yhteydessä hyvinvointiin: matalan osallisuuden kokemuksen on todettu liittyvän mm. vakavaan psyykkiseen kuormittuneisuuteen, yksinäisyyteen ja huonoksi koettuun työkykyyn. Kokemus osallisuudesta lisää hyvinvointia, turvallisuutta, uskoa tulevaisuuteen ja omiin mahdollisuuksiin. Tavoitteena on vähentää eriarvoisuutta, köyhyyttä, syrjäytymistä ja syrjintää.³ Osallisuuden toimilla voimme vahvistaa osallisuutta omassa elämässä, tukea mahdollisuutta kuulua itselle tärkeisiin ryhmiin tai yhteisöihin sekä tukea mahdollisuutta yhteiseen tekemiseen. Osallisuus on kuulumista ja kuulluksi tulemistä.

Taiteen ja kulttuurin vaikutukset hyvinvointiin tunnustetaan yhä paremmin osana hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä ja kokonaisvaltaista hyvää elämää. Tästä ilmiöstä on alettu viime vuosina käyttää käsitettä kulttuurihyvinvointi. Taiteella ja taidelähtöisellä toiminnalla on tutkimuksissa todettu olevan moninaisia positiivisia vaikutuksia fyysiseen terveyteen, mielen hyvinvointiin sekä koettuun hyvinvointiin, elämänlaatuun ja onnellisuuteen. Jokaisella on oikeus taiteeseen ja kulttuuriin osana hyvää elämää. Neuvolatoiminnan, varhaiskasvatuksen sekä perusopetuksen rakenteissa taidelähtöiset toimintamallit ovat kehittyneet jo vuosikymmeniä. Taidetoiminnan kyky edistää mm. tunne- ja vuorovaikutustaitoja on havaittu lukuisissa tutkimuksissa. Taiteen terveyttä edistäviä ja hoitavia vaikutuksia on tutkittu sekä terveydenhoidon ympäristössä että arkielämän ympäristössä. Taiteella on todettu vaikutuksia mm. Dementian, Alzheimerin taudin, Parkinsonin taudin ja masennuksen hoidossa. Sen on todettu vähentävän koettua yksinäisyyttä. Kliinisissä ympäristöissä on todettu mm. parantuneita hoitotuloksia (lieventyneitä fyysisiä ja psykologisia oireita, vähentävän lääkityksen tarvetta ja lyhyempiä sairaalajaksoja)⁴.

Ennaltaehkäisevän liikunta- ja hyvinvointityön rooli kasvaa, koska hyväkuntoisten vanhusten itsenäinen kotona selviytyminen lisää elämänlaatua sekä tuo kunnille merkittäviä säästöjä. Jotta kasvavaan palvelukysyntään kyetään vastaamaan, tarvitaan sekä sosiaalisia että teknologisia innovaatioita sekä aktiivista kansalaistoimintaa. Kuntien hyvinvointipolitiikassa ja terveydenhuollossa liikunta on yhä merkittävämpi kansansairauksien ehkäisykeino, jolla on oleellinen merkitys elämänlaadun lisääjänä.

Pienillä investoinneilla pystytään tuottamaan sellaisia palveluja, jotka hyödyttävät kaikkia kuntalaisia. Lähiliikuntapaikkojen suunnittelu, ylläpito sekä kehittäminen tulisi jokaisessa kunnassa nähdä laajasti ja kauaskantoisena asiana.

Liikunta- ja ulkoilumahdollisuuksia pidetään asuinalueen myönteisyyteen vaikuttavana asiana. Liikunnalla on sosiaalista merkitystä. Vanhuksille yhteiset liikuntatuokiot ovat sekä fyysisen että henkisen kunnon kannalta elintärkeitä. Liikunta voi olla myös yhtenä elementtinä ehkäistä syrjäytymistä.

Tarkemmat tavoitteet löytyvät taulukosta 6

³ THL: Osallisuus

⁴ [Taikusydän: Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia](#)

Osallisuus ja järjestöyhteistyö vahvistuu

Strateginen taso			
Tavoite	Nykytila	Toimenpide	Mittarit
Osallisuuden edistäminen näkyy organisaatioiden strategioissa	<p>Noin puolessa hyvinvointikertomuksia tavoitteena osallisuuden lisääminen. Tavoite 100 %</p> <p>Nuorisovaltuustoja ei ole kaikissa kunnissa. Tavoite 100 %</p>	<p>Osallisuutta edistävät toimenpiteet löytyvät kuntien hyvinvointisuunnitelmista. Edistääkö toiminta osallisuutta – apukysymykset</p> <p>Keski-Suomeen 2021 valmistuvaa maakunnallista osallisuuden mallia toteutetaan kunnissa ja sote-organisaatioissa</p> <p>Vanhus- ja vammaisneuvostot sekä nuorisovaltuustot kokoontuvat kaikissa kunnissa</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Toteuma % kuntien kertomuksia - Osallisuuden mallin toimenpiteiden toteutuminen - Vanhus- ja vammaisneuvostojen sekä nuorisovaltuustojen toteuma
Jokaisessa kunnassa on systemaattista yhteistyötä kansalaisyhteiskunnan toimijoiden (järjestöt, yhdistykset, seurat) kanssa.	<p>Järjestöjen mukana olo strategiatyössä ja hyvinvointikertomuksessa ei ole vielä systemaattista.</p> <p>Järjestöyhdyshenkilöitä nimetty noin 80 % kuntia</p> <p>TEAviisarin mukaan kuntien verkkosivuilla on melko hyvin 86/100 kuvattu kuntalaisten osallistumis- ja vaikuttamiskeinot</p>	<p>2021 valmistuvaa järjestöyhteistyön mallia toteutetaan kunnissa ja sote-organisaatioissa.</p> <ul style="list-style-type: none"> - säännölliset tapaamiset toimijoiden kesken - järjestöt mukana strategian, hyvinvointikertomuksen ja -suunnitelman laadinnassa <p>Kunnissa on nimetyt yhdysenkilöt sekä resurssit ja rakenteet</p> <p>Järjestöjen, yhdistysten ja seurojen tiedot löytyvät www.yhdistystori.fi -sivustolta</p> <p>Kunnan yhteistyöohjeet löytyvät kunnan verkkosivuilta helposti.</p> <p>Avustuskriteerit ja avustukset ovat julkisia</p> <ul style="list-style-type: none"> -KYT ry: järjestöpositiivisen kunnan tarkistuslista -KYT ry: Järjestöpositiivisen kunnan kehityskeskustelu 	<ul style="list-style-type: none"> - Järjestöyhteistyön toimenpiteiden toteuma Kunnassa - TEA-viisarin kuntajohdon mittarit osallisuudesta

Palvelun taso			
Palvelut ovat asiakaslähtöisiä ja yhdenvertaisesti saavutettavia	TEAvisarin mukaan parhaiten toteutuvat asiakasraadit sekä kokemusasiantuntijoiden käyttäminen yhteiskehittämisessä 95/100	Osallisuus on läpileikkaavaa kaikissa organisaatioissa Asiakaspalautetta kerätään ja hyödynnetään systemaattisesti Kokemustietoa hyödynnetään palveluiden kehittämisessä: asukasraadit, kyselyt, yhteiskehittämisen toimintamallit, kehittäjäasiakkaat, kokemusasiantuntijat Toiminta on läpinäkyvää ja tieto osallisuusmahdollisuuksista on kaikkien saatavilla. Tunnistetaan erityisesti ne asiakasryhmät, joilla on osallisuuden haasteita Edistääkö toiminta osallisuutta – apukysymykset Yhdenvertaisuuden toteutumisen tarkastuslista Kansallisen asiakaspalautekyselyn rakenteen ehdotukset :	<ul style="list-style-type: none"> - Toteuma hyvinvointikertomus - Toteuma asiakaspalautteen hyödyntäminen - Kuntalaisaloitteet
Yksilön taso			
Asukkailla on mahdollisuus osallistua kunnan päätöksentekoon ja asioiden valmisteluun, asuinpaikasta riippumatta	TEAvisarin mukaan eniten haasteita kuntalaisten osallistumisessa kunnan talouden suunnitteluun 68/100 sekä hankintojen valmisteluun, seurantaan ja arviointiin 26/100	Kunta viestii aktiivisesti asioiden valmistelusta sekä osallistumismahdollisuuksista	<ul style="list-style-type: none"> - TEAvisarin kuntajohdon palveluiden suunnittelun mittarit sekä verkkosivujen näkyvyys

Kulttuurilla hyvinvointia

Tavoite	Nykytila	Toimenpide	Mittarit
Strateginen taso			
Alueellinen lastenkulttuuriverkosto Kulttuuriaitta vahvistuu	Tällä hetkellä on virallisesti mukana yhdeksän kuntaa, mutta yhteistyöverkosto kattaa koko maakunnan	Kulttuuriaitta-verkostoon pyritään saamaan mukaan useampi kunta. Kunnissa on kulttuurikasvatussuunnitelmia.	Aitta-verkoston jäsenien määrä toteutuneet kuntien kulttuurikasvatus-suunnitelmat
Kulttuurihyvinvointi on nostettu kuntien strategiaan asukkaiden hyvinvoinnin turvaamiseksi ja työkaluksi	Käsite on vakiintumassa ja kulttuurihyvinvointiin tähtäviä toimenpiteitä tehdään kunnissa mutta ei välttämättä yhteistyössä kuntien kesken, vaikka se olisi mahdollista Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintoviraston alueella kulttuuri näkyy hyvinvointikertomuksissa noin 60 %	Kulttuurihyvinvoinnin tavoitteet ja toimenpiteet näkyvät kuntien hyvinvointisuunnitelmissa Perustetaan Taikusydan-alueverkosto ja sillä on nimetty vastuhenkilö ja toimintasuunnitelma. Tärkeimmät toimijat ovat KSSH ja sairaala Nova sekä maakuntaliitto ja kunnat. Sairaala Novassa toteutetaan osallistavan taiteen suunnitelmaa	TEAvisari/kulttuuri Taikusydan verkoston toiminnan toteutuminen Kuntien hyvinvointikertomukset Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore tilastot
Kulttuurinen nuorisotyö - alueellinen OKM alueellinen kehittämistehtävä jatkuu vuoden 2022 jälkeen	Maakunnallinen kehittämistehtävä perustuu vuonna 2019 uudistettuun lakiin kuntien kulttuuritoiminnasta. Tehtävä on nyt käynnissä ja kestää vuoden 2022 alkuun.	Kulttuurista nuorisotyötä vahvistetaan maakunnallisessa rakenteessa linkittyen sekä lastenkulttuurikeskusten verkostoon että maakunnalliseen nuorisotyön verkostoon. Hankkeessa kehitetty kulttuurisen nuorisotyön arviointimittari on käytössä keskisuomalaisissa kunnissa	Arviointimittarin käyttöönotto
Ikäntyneille tuotetaan kulttuuripalveluita soten ja kulttuurirakenteiden yhteistyönä	Kunnat tuottavat palveluita sekä ammattimaisten että vapaaehtoisten kanssa. Tarvetta on mm. koulutusyhteistyölle.	RAI kulttuurikirjaaminen on käytössä kunnissa, maakunnallinen koulutus Kunnissa on ikäntyneille suunnattua kulttuuritarjontaa, jossa otetaan huomioon	RAI-kulttuurikirjaamisen toteutuminen

<p>ja tämä työ on huomioitu ikäohjelmassa</p> <p>Maakunnassa on riittävästi ammattitaiteilijoita taiteen ja kulttuurin kehittymisen turvaamiseksi erilaisissa toimintaympäristöissä</p>		<p>län tuomat rajoitteet sekä saatavuus ja saavutettavuus</p> <p>Elinkeinopolitiikassa tehdään toimenpiteitä, joilla luodaan edellytyksiä taiteilijoiden työllistymiselle. Kuntien välinen yhteistyö</p>	<p>TEA-viisari/ kulttuuri Toteuma</p> <p>Taike, kulttuurin aluetietoperusta</p> <p>TEA-viisari Cupore tilastot</p>
<p>Elinympäristön taso</p>			
<p>Kulttuuriharrastukset ovat lähellä ja/tai koulun ja koulupäivän yhteydessä</p>		<p>Koulun ja toimijoiden yhteistyön tehostaminen, harrastamisen malli</p>	<p>Kouluterveyskysely Kunnista kerättävä tieto</p>
<p>Yhteisön taso</p>			
<p>Kunnassa on eläviä ja toiminnassa olevia yhteisöjä, jotka järjestävät kulttuuripalveluita</p>	<p>Kuntaliiton mukaan (2020) kunnat panostavat kirjastoihin, taiteen perusopetukseen, teatteri-, tanssi-, ja musiikkitoimintaan, taide- ja kulttuurilaitoksiin keskimäärin 150 euroa /asukas</p>	<p>Kunta tukee kulttuuria tuottavia yhteisöjä ja ostaa näiltä palveluita. Avustusmäärärahat budjetoidaan kunnan talousarvioon</p>	<p>Toteumat talousarvio</p>
<p>Palvelun taso</p>			
<p>Kulttuuripalvelut ovat nimettynä osaksi kunnan toimintaa ja peruspalveluita</p>	<p>TEAviisari 70/100 on kulttuuri resursoitu talousarviossa, 74/100 on nimetty henkilö</p> <p>Kulttuuritoimen vastuuhenkilön virka on usein yhdistelmävirka (86 % maaseutukunnissa)</p>	<p>Jokaiseen kuntaan on nimetty kulttuuritoimesta vastaava henkilö ja talousarviosta löytyy kulttuuritoimi tai vastaava toimintakohta</p>	<p>Toteuma</p> <p>Kirjastojen käyttötilastot</p>
<p>Yksilöiden taso</p>			

<p>Jokaisella on mahdollisuus kehittää itseään kulttuuriharrastuksen tai -kasvatuksen tai -kokemuksen kautta läpi koko elämän</p>	<p>TEAviisari: Taiteen perusopetus maksutta tai alennuksella 81/100</p>	<p>Kunnassa annetaan taiteen perusopetusta ja kouluilla on kulttuuriopetussuunnitelma osana opetussuunnitelmaa Asukkailla on mahdollisuus kansalaisopiston kurssi- ja opetustarjontaan</p> <p>Saavutettavaa kulttuuriryhmätoimintaa on tarjolla työttömille, opiskelun tai työelämän ulkopuolella oleville nuorille sekä erilaisissa laitoksissa asuville</p>	<p>Toteuma</p>
--	---	---	----------------

Liikkuminen hyvinvoinnin tukena

Tavoite	Nykytila	Toimenpide	Mittarit
Strateginen taso			
<p>Liikunnan edistäminen on kunnan strateginen valinta</p>	<p>TEAviisarin mukaan strategiatasolla Keski-Suomi on maan keskiarvon alapuolella 53/75. Kehitettävää väestön liikunta-aktiivisuuden seurannassa sekä yhdenvertaisuusasioissa.</p> <p>87 % kouluista mukana liikkuva koulu ohjelmassa ja 70 % toisen asteen oppilaitoksista</p> <p>Keski-Suomessa panostetaan (2018) 65 euroa/ henkilö investointimenoina liikuntaan</p>	<p>Liikunnan edistäminen näkyy kunnan strategiassa sekä hyvinvointisuunnitelmassa</p> <p>Liikuntaa edistetään kunnassa poikkihallinnollisesti, liikuntatoimen edustaja hyvinvointiryhmässä</p> <p>Lasten ja nuorten liikuntasuosituksot ovat käytössä varhaiskasvatuksessa ja koulussa</p>	<p>Toteuma kuntastrategiassa ja hyvinvointikertomuksessa</p> <p>Toteuma</p> <p>Toteuma hyvinvointikertomuksessa</p> <p>https://minedu.fi/liikuntaindikaattorit</p>
Elinympäristön taso			
<p>Ulkoilun ja arkiliikunnan edellytykset paranevat</p>	<p>TEAviisarin mukaan liikuntasuunnitelmia on kunnissa hyvin.</p> <p>TEAviisarin mukaan Keski-Suomen pyöräteiden kunto parempi kuin maassa keskimäärin 74/54</p>	<p>Kunnassa on liikuntapaikkasuunnitelmat (nykytila, kunnostus- ja korjaustarve sekä uusien suunnittelu).</p>	<p>TEA-viisari</p> <p>Liikuntapaikkojen lukumäärät</p> <p>Lipas-tietokanta</p>

Yhteisön taso			
Seuratoiminnan edellytykset paranevat Aktiivinen kansalaisuus ja elämäntapa vahvistuvat Lisätään liikuntatoimijoiden yhteistyötä	<p>Keski-Suomeen tuli 267 500 euroa OKM liikunta-avustuksia (2020)</p> <p>Keski-Suomen kunnat jakoivat 1 143 000 euroa avustuksia liikuntaseuroille (2019)</p>	<p>Seuratoimijoiden osaamista lisätään koulutuksella</p> <p>Kunta tukee seuroja ja tarjoaa edullisia liikuntapaikkoja</p> <p>Toteutetaan aktiivista viestintää liikkumisen mahdollisuuksista kunnassa yhdessä muiden toimijoiden kanssa</p> <p>Kunnassa toteutetaan säännöllisesti seurafoorumit</p>	<p>Seurakoulutusten määrät</p> <p>Toteutuneet avustukset (Seuratuki-Virveli ja Kunta-Virveli) ja liikuntapaikkojen hinnat</p> <p>Liikunnan harrastamisen mittarit (Finsote yms.) Näkyvyys verkkosivuilla yms.</p> <p>Toteutuminen</p>
Palvelun taso			
Varmistetaan liikuntapaikkojen saatavuus Liikuntaa edistetään poikkihallinnollisesti Kunnissa on aktiivista seuratoimintaa Ikäihmisten fyysisen aktiivisuuden ja liikunnan lisääminen	<p>TEAviisari: sovittu mikä hallintokunta koordinoi 100/100</p>	<p>Kunnassa on nimetty vastuullinen liikunnan viranhaltija</p> <p>Liikunnan edistäminen näkyy kaikkien hallinnonalojen toimintasuunnitelmissa ja poikkihallinnollinen yhteistyö lisääntyy</p> <p>Kunnissa on liikunnan palveluketju</p> <p>Kunta tukee seuroja tapahtumien järjestämisessä</p> <p>Hyödynnetään mahdollisuutta digitaalisiin lähetyksiin (jumppatuokiot)</p> <p>Kiinnitetään huomio turvalliseen liikkumiseen (apuvälineet, turvavälineet, hiekoitus yms.)</p> <p>Kartoitetaan seniorikortti -mahdollisuus</p>	<p>Hyvinvointikertomus TEA-viisari Kunta-Virveli Liikuntapaikkojen saavutettavuus/ Lipas Toteuma</p> <p>Hyvinvointikertomus Kunnan talousarvio ja -suunnitelma</p> <p>Hyvinvointikertomus</p>
Yksilöiden taso			

<p>Ihmiset lisäävät arkiaktiivisuuttaan ja terveyden kannalta riittämättömästi liikkuvien osuus laskee 10%</p>	<p>Työkäisistä 80 % ei liiku riittävästi</p> <p>Alakouluikäisistä puolet ja yläkouluikäisistä viidesosa liikkuu terveytensä kannalta riittävästi.</p>	<p>Tarjotaan halukkaille mahdollisuus liikuntaohjaukseen (yhteistyö sote-keskuksen ja liikuntapalveluiden kesken)</p> <p>Hyödynnetään haastekampanjoita, tuetaan työmatkaliikuntaa</p>	<p>Toteuma</p> <p>Finsote yms.</p>
---	---	--	------------------------------------

2.4 Työ- ja työllistymiskyvyn edistäminen

Työkyvyttömyyseläkkeiden määrät ovat Suomessa hieman laskeneet viimeisten vuosien aikana. Vuonna 2019 oli 9 800 keskisuomalaista työkyvyttömyyseläkkeellä ja noin 200 000 koko maassa. Laskua edellisvuodesta oli 300 henkilöä. Työkyvyttömyydet ja ennenaikaiset eläköitymiset aiheuttavat suuria kustannuksia. Työurat pitenevät, keskimääräinen eläkkeellesiirtymisikä on noussut vuosituhannen alusta vuoteen 2019 peräti 2,7 vuodella. Meidän on tuettava työkäisten omaehtoista terveyden ja hyvinvoinnin edistämistä sekä niitä edistäviä palveluita.

Työkäisten töissä jaksamisessa on haasteita, etenkin yli 50-vuotiailla matalasti koulutetuilla ja fyysistä työtä tekevillä (FinSote). Noin 23 % keskisuomalaisista arvioikin, ettei jaksaa työskennellä vanhuuseläkeikään saakka. Tiedämme myös, että pitkäaikainen työttömyys vaikuttaa usein terveyteen ja hyvinvointiin. Tarvitsemme työ- ja työllistymiskyvyn vahvistamisen talkoisiin työnantajia, palveluiden tarjoajia sekä työkäisiä itseään.

Me voimme vaikuttaa elämäntavoilla paljon omaan hyvinvointiin. Mielenterveyssyistä Suomessa haetut sairauspoissaolot ovat kasvaneet 43 % vuosien 2016-2019 välillä. Asioita otetaan toki nykyään helpommin puheeksi kuin aikaisemmin mutta se ei yksin selitä rajua nousua. Työelämässä ja -kulttuurissa on tapahtunut paljon. Etätyö ja työskentely virtuaalisesti kaukana muista haastaa työntekijän itsensä johtamisen taitoja. Ihmisen työkyky vaihtelee koko työuran ajan. Tarvitsemme hyvää työkykyjohtajuutta ja yksilöllisiä ratkaisuja muuttuneisiin tilanteisiin.

Suomessa on 3,1 miljoonaa työkäistä (20–64 v), eli he vaikuttavat merkittävästi suomalaisen yhteiskunnan hyvinvointiin. Tavoitteena on vaikuttaa jo nuoriin, jotka valmistautuvat työelämään. Panostamalla työkäisten hyvinvointiin ja elämäntapoihin, vaikutetaan samalla heidän työkykyynsä ja jaksamiseensa. Työkäisillä on vaikutus kasvattajina lapsiin sekä mahdollisesti ikääntyneiden läheisten huolenpitoon. Työkäisistä tulee lopulta ikäihmisiä, ja ennaltaehkäisy on edullisempaa kuin esimerkiksi koti- ja laitoshoido.⁵

Tavoitteet löytyvät taulukosta 7.

⁵ [Liikkuva aikuinen ohjelma](#)

Taulukko 7 Työ- ja työllistymiskyvyn edistämisen tavoitteet

Tavoite 1	Lähtötilanne	Toimenpide	Mittarit
<p>Toiminta-, työ- ja työllistymiskyvyn tukeminen ovat maakunnan strategiaa</p> <p>Pitkittyneiden sairauspoissaolojen ja työkyvyttömyyseläkkeiden kasvu taittuu</p>	<p>Kehittämistyötä tehdään paljon hankerahoituksella</p> <p>Työttömien terveystarkastukset toteutuvat kaikissa kunnissa ja nivoutuvat osaksi työkyvyn ja työllistymisen tuen palveluita. Sisällön kehittämisessä tarpeita.</p>	<p>Toimijat, yhteisöt ja palveluntuottajat ovat mukana strategioiden laadinnassa ja käytäntöön viemisessä</p> <p>Palveluissa ja työpaikoilla huomioidaan toiminta-, työ- ja työllistymiskyky</p> <p>Panostetaan vaikuttavaan työkykytoimintaan ja työkykyjohtamiseen</p> <p>Mahdollisuus yksilöllisiin urapolkuihin Koulutusmahdollisuudet Osatyökykyisten henkilöasiakkaiden palveluiden laadun kehittämiseen, Te-toimistojen työkykykoordinaattorien toiminta Työttömien terveystarkastusten sisällön kehittäminen Työn ja vapaa-ajan yhteensovittaminen (etätyömahdollisuudet, työvuorosunnittelu)</p> <p>TyöOte- hanke Työkykyohjelman toimenpiteiden toteutuminen</p>	<p>Kirjaukset hyvinvointikertomuksissa ja strategioissa Palveluntuottajien osallisuus työssä</p> <p>TE-toimistojen tilastot työkykytoiminnasta</p> <p>Finsote: väestön koulutustaso</p>

Tavoite 2	Lähtötilanne	Toimenpide	Mittarit
<p>Riittävä fyysinen kunto ja liikkuminen nähdään työkyvyn avaintekijänä</p> <p>Työmatkaliikunta lisääntyy 10 % Vapaa-ajalla liikuntaa harrastamattomien määrä vähenee 5 %</p>	<p>20 % ei harrasta ollenkaan liikuntaa 80 % liikkuu terveyden kannalta riittävästi</p> <p>Liikuntaneuvonnan prosessit nyt valmiina viidessä kunnassa</p>	<p>Työpaikkojen tietoisuuden lisääminen työmatkaliikunnan mahdollisuuksista</p> <p>Työmatkaliikunta liitetään osaksi työhyvinvoinnin toimenpiteitä, turvallisen ja sujuvan liikkumisen mahdollistaminen työmatkoilla</p>	<p>Liikkuva aikuinen ohjelman arvioinnit työmatkaliikunnan muutoksista</p> <p>Haastekampanjat ja osallistujat</p>

Terveellisillä elämäntavoilla vaikutuksia kansansairauksiin (tyypin 2 esiintyvyys ei kasva)		Haastekampanjat, kilpailut (esim. Meijän Polku) Taukoliikunnan mahdollisuus Kaikkiin isompiin kuntiin näkyvät liikuntaneuvonnan prosessit Vertaistoiminnan kehittäminen, tsempparit	FinSote: Vapaa-ajan liikuntaa harrastavien/harrastamattomien osuus Sotkanet: sairastavuustilastot
---	--	--	--

Tavoite 3		Toimenpide	Mittarit
Terveellinen ravitsemus nähdään työkyvyn avaintekijänä Kasviksia, hedelmiä ja marjoja syömättömien osuus vähenee 10 % Ylipainon kasvu taittuu		Työpaikkaruokailun laatu Eväs- ja välipalikäytännöt Sydänmerkkiaterioiden määrän lisääntyminen maakunnassa Ravitsemusviestintä ja koulutukset (perusterveydenhuollon yksikkö) Kannustetaan ruoka-alan toimijoita ja sidosryhmiä mukaan ravitsemussitoumukseen	FinSote: Ylipainoisten ja lihavien osuus, kasvisten, marjojen ja hedelmien käyttö Toteutuneet kampanjat ja viestintä Sydänmerkkiaterioiden määrät Ruokavirasto: Ravitsemussitoumusten määrät

Tavoite 4	Lähtötilanne	Toimenpide	Mittarit
Positiivisen mielenhyvinvoinnin vahvistaminen Mielenterveydellisistä syistä työkyvyttöminä olevien osuus pienenee 10 % -sairauspoissaolojen väheneminen 10 % - työkyvyttömyyseläkkeiden määrän kasvun taittuminen - aktiivisesti osallistuvien osuus 5 %	Työssä käyvillä naisilla ja miehillä on vahvempi osallisuuden kokemus ja korkeampi positiivinen mielenterveys kuin työttömillä ja työkyvyttömillä 27 % käyttäjä alkoholia yli riskirajojen	Yksilön tilanne arvioidaan kokonaisuutena Jaksamisen ja unen puheeksi ottaminen kaikissa terveyden edistämisen kontakteissa, tukitoimenpiteet tarvittaessa Matalan kynnyksen palvelut ja nopeat tilannearviot (elämäntilannearviot) Ammattilaisten osaaminen ja koulutus Myöte- hanke	Mielenterveyshäiriöistä johtuvat sairauspäivärahat ja työkyvyttömyyseläkkeet Päihdemittarit

Tavoite 5	Lähtötilanne	Toimenpide	Mittarit
Ehkäisevän päihdetyön toimintaohjelman mukainen toiminta kunnissa ja organisaatioissa Alkoholin riskikäytön väheneminen Nikotiinituotteiden käytön väheneminen Haitallinen rahapelaaminen vähentyy	27 % työkäisistä käyttää alkoholia yli riskirajojen 11 % tupakoi päivittäin, 2 % nuuskaa 6 % rahapelaaminen aiheuttanut haittaa	Kunnasta löytyy ehkäisevän päihdetyön vastuhenkilö, toimielin sekä työryhmä Ehkäisevän päihdetyö on osa strategisia suunnitelmia PAKKA-toimintamallia toteutetaan Ehkäisevän päihdetyön kypsyysanalyysi	AVI/THL tilastot ja kyselyt FinSote ja Sotkanet: päihdetilastot

2.5 Väestörakenteen muutoksen ennakointi ja siihen reagointi

Keski-Suomen väestörakenne muuttuu merkittävästi tulevina vuosina ja vuosikymmeninä. Työikäisten määrä vähenee, ikääntyneiden osuus väestöstä puolestaan kasvaa. Erityisesti korkeaan ikään ehtineiden määrä lisääntyy kovaa vauhtia. Syntyvyys on laskenut jo useamman vuoden ajan, koronavuosi sai hienoisen nousun aikaan. Syntyneiden määrä on pudonnut meillä viidenneksi eniten Suomen maakunnista. Väestön ja työvoiman määrä kasvua varten tarvitsemme lisää maahanmuuttajia paikkaamaan uhkaavaa työvoimapulaa. Vuonna 2030 Keski-Suomessa tulee erityisesti olemaan pulaa lääkäreistä, sairaanhoitajista, bioanalytikoista, lastentarhanopettajista, erityisopettajista ja sosiaalityöntekijöistä⁶

Jyväskylä ja ympäristökunnat vetävät asukkaita ja niiden väkiluku kasvaa. Muuttoliikkeen vuoksi maaseutu ”miehistyy” ja kaupungit ”naisistuvat”. Väestörakenteen muutoksen vaikutukset Keski-Suomen kuntiin osuvat eri tavalla ja eri aikaan. Väestörakenteen muutos vaikuttaa oleellisesti palveluiden tarpeeseen, asuntopolitiikkaan, koulutukseen yms.

Lähimmän kymmenen vuoden sisällä ennakoidaan kunta-alalta eläköityvän 34 prosenttia nykyisestä henkilöstöstä. Valtion tehtävissä eläköitymisennuste on samaa noin kolmanneksen luokkaa. Kokonaisuuden tavoitteet löytyvät taulukosta 8.

⁶ [KEVA: Kuntien työvoimaennuste 2030, Keski-Suomi](#)

Taulukko 8 Väestörakenteen muutoksen ennakointi ja siihen reagointi -kokonaisuuden tavoitteet

Tavoite	Lähtötilanne	Toimenpide	Mittarit
Ennakointi ja kokemukset päätöksenteon ja johtamisen tukena	<p>Ennakkovaikutusten arviointi -menetelmän käyttöönotto vielä vähäistä (TEAvisarin mukaan 44/100)</p> <p>Keski-Suomessa 9 122 vieraskielistä asukasta (2018), yleisimmät kielet venäjä, persia, viro, englanti ja ruotsi. Keski-Suomessa maahanmuutto on keskittynyt Jyväskylän lisäksi jonkin verran Jämsään, Äänekoskelle ja Laukaaseen.</p>	<p>Väestörakenteen muutosta, syntyvyyttä ja ikäluokkien kokoa seurataan indikaattorien valossa</p> <p>Palvelut sovitetaan vastaamaan väestörakennetta ja tarvetta</p> <ul style="list-style-type: none"> - kokemustietoa tulee yhdistää kovaan dataan <p>Päätösten ennakkovaikutusten arviointi menetelmän (EVA) käytön laajeneminen kaikille kunnan hallinnonaloille</p> <p>Työvoiman saannin turvaaminen</p> <ul style="list-style-type: none"> - eläkkeellä olevien työskentelyn helpottaminen - maahanmuuttajien kotouttaminen ja kiinnittyminen työelämään: Kuntien kotouttamisohjelmat päivitettyjä kunnossa - työuran pidentämisen kannusteet - opiskelijoiden jääminen paikkakunnalle <p>Raportti: maailman paras monikulttuurinen maakunta</p>	<p>Väestöennusteet ja toteuma (K-S liitto ja tilastokeskus), syntyvyys</p> <p>Tilastokeskus: maahanmuuttajatilastot</p> <p>TEAvisari: EVA</p> <p>Työvoimaennusteet</p> <p>Kotouttamissuunnitelmat päivitettyinä 3 v välein</p>

Tavoite	Lähtötilanne	Toimenpide	Mittarit
Riskien varhainen tunnistaminen ja puuttuminen	<p>Kouluterveyskyselyn mukaan psykologille ja kuraattoripalveluihin pääsy useissa kunnissa hankalaa</p> <p>Lasten ja nuorten mielenterveyspalveluihin palveluihin pitkät jonot</p>	<p>Palvelu- ja sosiaaliohjauksen lisääminen</p> <ul style="list-style-type: none"> - työn painopisteen siirtäminen varhaiseen tunnistamiseen, tukeen ja puuttumiseen - syrjäytymisen ehkäisy, harrastusmahdollisuudet lapsille ja nuorille sekä maahanmuuttajille - perhekeskustoiminta kaikkiin kuntiin, joko fyysisenä tilana tai verkostotoimintana 	<p>Kouluterveyskysely</p> <p>TEAvisari, Sotkanet</p> <p>AvoHilmo</p>

		- varhaisen tuen mielenterveyspalveluiden saatavuuden parantaminen	
--	--	--	--

Tavoite	Lähtötilanne	Toimenpide	Mittarit
Palveluiden saavutettavuus ja esteettömyys	<p>Sotkanetin mukaan 80 % asukkaista on asioinut sosiaali- ja terveyskeskuksessa sähköisesti, 75 -vuotta täyttäneistä 38 %</p> <p>Sosiaali- ja terveydenhuollon asioinneista on 19 % sähköistä asiointia (2019)</p>	<p>Lähipalveluiden turvaaminen, uusien palvelumuotojen hyödyntäminen: liikkuvat palvelut, etävastaanotot.</p> <p>OmaKS: keski-Suomen digitaalisen sosiaali- ja terveyskustoiminnan laajeneminen asteittain koko maakunnan alueelle (2025)</p> <p>Tietoliikenneyhteyksien toimivuus</p> <p>Digitaitojen koulutus, digituutorointi</p> <p>Kyberturvallisuuden osaaminen ja tuki</p> <p>Kotona asumisen tukeminen (hissit, muutostyöt)</p> <p>Yhteisöllinen asuminen, uudenlaiset asumismuodot</p> <p>Joukkoliikenteen toimiminen, koulukuljetusten laajempi hyödyntäminen</p>	<p>Palveluverkkokuvaukset</p> <p>Digihankkeiden raportit (koulutukset)</p> <p>ARA-raportit</p> <p>Sotkanet: sähköinen asiointi</p>

Tavoite	Lähtötilanne	Toimenpide	Mittarit
Yksilön on aktiivinen oman yhteisön kehittäjä ja oman hyvinvoinnin edistäjä	90 % alakouluikäisistä jokin harrastus ja yläkoulun, lukion ja ammatillisen oppilaitoksen nuorista noin 94 %	<p>Tarjotaan osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia</p> <p>Harrastusmahdollisuudet kaikille lapsille ja nuorille</p> <p>Mahdollisuus elinikäiseen oppimiseen, itsensä kehittämiseen</p> <p>Tuetaan kotoutumista suomalaiseen yhteiskuntaan, kielen opetus, koulutus ja kiinnittyminen työelämään</p>	<p>Tilastokeskuksen ja maahanmuuttoviraston tilastot</p> <p>Kouluterveyskysely</p>

3. SEURANTAINDIKAATTORIT

Taulukossa 9 on Keski-Suomen hyvinvointiohjelman seurantaindikaattorit. Tämän ohjelman arviointiin ja seurantaan käytettävät mittarit sekä osa THL minimitietosisällöstä maakunnallisen vertailun vuoksi. Vuosittain arvioidaan tavoitteiden toteutumaa ja indikaattoreita siltä osin kuin ne ovat päivittyneet. Ohjelmakauden lopussa 2024 arvioidaan laajan hyvinvointikertomuksen muodossa maakunnan asukkaiden hyvinvoinnin tila koko mittaripaketilla.

Taulukko 9 Hyvinvointiohjelman seurantaindikaattorit

Kokonaisuus	Mittari	Tietokanta
Hyvinvointi investointina ja elinvoimana	- Hyvinvoinnin, hyvinvointimatkailun, elinkeinonäkökulma strategioissa (%)	Toteuma, kerättävä
	- Hyvinvointialan verkostot ja niiden laajuus	Toteuma, kerättävä
	- KEHO-verkoston näkyvyys ja yhteistyöverkostot	Toteuma, KEHO verkoston kautta
	- TKI-rahoitus, hankeraha	TKI rahoituksen eurot (K-S liitto)
	- Hyvinvointiin liittyvät patentit/ uudet yritykset/kasvuyritykset	Patentit ja yritysten määrät (K-S liitto, PRH, Yrittäjät)
	- Investointien määrät	Toteuma, kerättävä
	- Hyvinvoinnin brändin hyödyntäminen matkailussa	K-S liitto data
	- Maakunnallisen matkailustrategian toteutuminen	Visit Jyväskylä tilastot

Kokonaisuus	Mittari	Tietokanta
Hyvinvointia lähiympäristöstä ja yhteisöllisyydestä	- Viestintä lähiluonnon ja - ympäristön mahdollisuuksista	- Toteuma strategia, hyvinvointikertomus
	- Laaja-alainen yhteistyö kunnissa virkistyspalveluiden ja lähiluontokohteiden kehittämisessä (asukkaat, järjestöt ja seurakunnat sekä hallinnonalat)	- Luonto- ja virkistyskohteiden määrä ja käyttö
	- Liikunta- luonto- ja retkikohteiden saavutettavuus ja esteettömyys. Kohteiden investoinnit ja kunnossapito	- Lipas ja Kunta-virveli
	- Asemakaava-alueella asuvien etäisyys viheralueista	- LLVI3 data
	- Pyörä- ja kävelyteiden määrä	- Kunnan oma data
	- Ulkoilun määrä	- Metsähallitus tilastot
	- Kansallispuistojen kävijämäärät	

	<ul style="list-style-type: none"> - Tyytyväisyys asuinalueeseen - Tapaturmat, liikennevahingot, väkivallanteot - Yksinäisyyden ehkäisyn toteutuneet toimenpiteet - Kohtaamispaikat kunnassa 	<ul style="list-style-type: none"> - Finsote - Sotkanet, poliisin tilastot - kerättävä data kunnista (strategiat, hyvinvointikertomus) - FinSote: osallisuuden, harrastuneisuuden ja yksinäisyyden mittarit
--	--	---

Kokonaisuus	Mittari	Tietokanta
Vastuullinen, aktiivinen ja osallistuva asukas	<ul style="list-style-type: none"> - Osallisuuden näkyvyys kuntien strategioissa ja hyvinvointikertomuksissa - Osallisuuden mallin sekä järjestöyhteistyön mallin toimenpiteiden toteutuminen - Vanhus- ja vammaisneuvostojen ja nuorisovaltuustojen toteuma - Kuntien nimetyt yhdyshenkilöt - Osallisuuden mahdollisuudet kunnan verkkosivuilla - Asiakasosallisuuden toteutuminen, yhteiskehittäminen - Kulttuurin näkyvyys strategioissa ja hyvinvointikertomuksissa, toteutuneet toimenpiteet, verkostot, suunnitelmat - Määrärahat, vastuuhenkilöt, taiteen perusopetus, - Kirjaston käyttö, lainaukset - Liikunnan edistäminen strategioissa, poikkihallinnollisuuden toteutuminen - Liikuntapaikkasuunnitelmat - Avustukset - Liikunta-aktiivisuus - 	<ul style="list-style-type: none"> - Toteuma % kertomuksista - Toteuma, kerättävä tieto - Toteuma, kerättävä tieto - TEAvisari, kuntajohto - TEAvisari, kuntajohto palveluiden kehittäminen - Asiakaspalautteen hyödyntäminen (kerättävä tieto) - Toteuma, kerättävä tieto - TEAvisari - Cupore tilastot - Kunnan oma data - Toteuma, kerättävä tieto - TEAvisari liikunta - Lipas-tietokanta - Kunta-Virveli - Seuratuki-Virveli - FinSote - Kunnan talousarvio - Kävely- ja pyöräteiden määrä

Kokonaisuus	Mittari	Tietokanta
-------------	---------	------------

Työ- ja työllistymiskyvyn edistäminen	<ul style="list-style-type: none"> - toteutuminen strategioissa - työttömien terveystarkastusten kehittäminen - osatyökykyisten henkilöasiakkaiden palveluiden laadun kehittäminen (TE-toimisto) - Työmatkaliikunnan lisääntyminen - Liikkuvien osuuden lisääntyminen - Sydänmerkkiaterioiden ja ravitsemussitoumusten määrä - Sairauspoissaolot ja työkyvyttömyyseläkkeet - työkykyensä heikentyneeksi arvioivat - Alkoholin liikakäyttäjien määrä, tupakoitsijat ja ongelmarahapelaajat 	<ul style="list-style-type: none"> - kuntien hyvinvointikertomukset - FinSote/Sotkanet: liikunta, tupakointi, alkoholi, rahapelaaminen - THL: sairauspoissaolot, työkyvyttömyyseläkkeet - TE-toimiston tilastot - Sotkanet, FinSote
--	--	--

Kokonaisuus	Mittari	Tietokanta
Väestömuutoksen ennakointi ja siihen reagointi	<ul style="list-style-type: none"> - Väestöennusteet ja toteuma - Ikärakenne, väestön keskittyminen - EVA-menetelmän käyttö - Kotouttamissuunnitelmat - Sähköinen asiointi - Digitaitojen kehittyminen 	<ul style="list-style-type: none"> - Tilastokeskus, K-S liitto - TEAvisari/kuntajohto - Toteuma: kerättävä tieto - Sotkanet - Digituki-hankkeen data

Täydentävät indikaattorit Hyvinvointiryhmä päättää arviointivaiheessa lopulliset	Mittari	Tietokanta
Talous ja koko väestö	<ul style="list-style-type: none"> - Kuntien taloustilanne - Uusien työpaikkojen määrä - Avoimena olevat työpaikat - Työttömyys % - Työllisyysaste - Pitkäaikaistyöttömyys - Vaikeasti työllistyvät, rakennetyöttömyys - Gini kerroin - Toimeentulotuen saajat - Onnellisuus - Tyytyväisyys asuinalueeseen - Turvallisuus - Työpaikkojen määrä, rakenne ja kehitys 	<ul style="list-style-type: none"> Tilastokeskus Sotkanet Kuntaliitto FinSote TEM Sotkanet
Lapset ja lapsiperheet		

<p>Nuoret ja nuoret aikuiset</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Lapsiperheiden määrä - Yksinhuoltajaperheet - Lapsiperheiden pienituloisuusaste - Ahtaasti asuvat lapsiperheet - Lastensuojeluilmoitukset <p>Täydennetään hyvinvointikertomusvaiheessa</p>	<p>LTH-tutkimus Kouluterveyskysely Tilastokeskus Sotkanet</p>
<p>Työikäiset</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Nuorisotyöttömyys - NEET-nuoret - Peruskoulun suorittaneista jatko-opinnoissa - Elämäntapakysymykset, harrastukset yms. täydennetään hyvinvointikertomusvaiheessa 	<p>Kouluterveyskysely Tilastokeskus</p>
<p>Ikäihmiset</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Liikunnan harrastaminen - Osallistuminen harrastuksiin <ul style="list-style-type: none"> - Eläkeläisten määrä - Omassa kodissa asuvien yli 65 vuotiaiden määrä. - Yksinasuvat 75 vuotta täyttäneet, % vastaavanikäisestä asuntoväestöstä - Asumismuoto (kerrostalo, oktalo, muu) - Tulotaso - Pelkkää kansaneläkettä saavien määrä - Matka peruspalveluihin - Muistisairaiden määrä - Sosiaalipalvelujen käyttö (tukipalvelut, omaishoito, kotihoito, palveluasuminen, laitoshoido) - Liikunnan harrastaminen - Osallistuminen kulttuuritapahtumiin ja järjestötoimintaan - Päihde- ja mielenterveysongelmat 	<p>FinSote Sotkanet Tilastokeskus</p> <p>FinSote Sotkanet Tilastokeskus</p> <p>Tilastokeskus. Sotkanet 237.</p>

	<ul style="list-style-type: none"> - Edunvalvonnan piirissä olevat yli 65 vuotiaat - Vanhuspalvelulain 25§:n mukaan tehtyjen huoli-ilmoitusten määrä 	Toteuma kerättävä kuntien omat tilastot
--	--	---

Täydentävät indikaattorit	Mittari	Tietokanta
THL minimitietosisältö	<ul style="list-style-type: none"> - Liikuntaan liittyvä neuvonta ja ohjaus, % asukkaista - Työttömien terveystarkastukset, % työttömistä - Syrjäytymisriskissä (ei työssä, ei opiskele, ei ole varusmiespalvelussa) olevat 18 - 24-vuotiaat, % vastaavanikäisistä - Ulkomaalaiset työttömät työnhakijat, % ulkomaalaisten työvoimasta - Lonkkamurtumat 65 vuotta täyttäneillä, % vastaavanikäisestä väestöstä - Itsestä huolehtimisessa vähintään suuria vaikeuksia kokevien osuus, % 75 vuotta täyttäneistä - Toimeentulotukea pitkäaikaisesti saaneet, % 25-64 -vuotiaista 	<p>AvoHilmo, SPAT-koodi OAB77</p> <p>AvoHilmo, Sotkanet 5274</p> <p>.</p> <p>Työssäkäyntitilasto (Tilastokeskus). Sotkanet 5387.</p> <p>Työnvälitystilasto (TEM). Sotkanet 3071.</p> <p>Tilastokeskus, Sotkanet ind 5099</p> <p>FinSote. Sotkanet 4536.</p> <p>FinSote. Sotkanet 4251.</p> <p>Toimeentulotukirekisteri (THL, Kela). Sotkanet 234.</p>

4. HYVINVOINTIOHJELMAAN LIITTYVÄT KANSALLISET JA MAAKUNNALLISET STRATEGIAT, HANKKEET JA OHJELMAT

Hyvinvointiohjelmaa tulevat ohjelmat ja strategiat

[Ehkäisevän päihdetyön toimintaohjelma \(2015–2025\)](#)

[Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen 2030: Toimeenpanosuunnitelma](#)

[Kansallinen ikäohjelma vuoteen 2030](#)

[Kansallinen lapsistrategia](#)

[Koti- ja vapaa-ajan tapaturmien ehkäisyn ohjelma 2021-2030 sekä selvitys kustannuksista](#)

[Työvoimapoliittiset hankkeet \(TYPO\)](#)

[Kansallinen mielenterveysstrategia ja itsemurhien ehkäisyohjelma vuosille 2020-2030](#)

[Keski-Suomen lapsiohjelma](#)

[Keski-Suomen matkailustrategia 2021-2025](#)

[Keski-Suomen strategia 2040](#)

Keski-Suomen turvallisuussuunnitelma (lausunnoilla)

[Keski-Suomen järjestämissuunnitelma 2021-2023](#)

[Päihde- ja riippuvuusstrategia. Yhteiset suuntaviivat vuoteen 2030. STM 2021:17](#)

[Työelämän mielenterveysohjelma](#)

[Työllisyyden kuntakokeilut](#)